

Prof. JUDr. Jan Filip, CSc.
Předseda habilitační komise
PF MU Brno

Posudek oponentky JUDr. Elišky Wagnerové, Ph.D. k habilitační práci JUDr. Michala Bartoně, Ph.D.

I. Obecné hodnocení

Předložená práce je relativně rozsáhlou monografií čítající 384 stran včetně stručného anglického shrnutí (Summary), dále poměrně impresivního, 13 stran dlouhého seznamu citované literatury, včetně dvoustránkového úvodu samotného autora. Jak už se stalo zvykem v českých krajích, publikace postrádá jak jmenný, tak především věcný rejstřík, což je ovšem autorova vina jen zčásti, zhotovení rejstříku by mělo být ambicí vydavatele (Leges, Praha), má-li ovšem ambici být zahrnován do skupiny opravdu dobrých vydavatelů právnické literatury.

Obsah předložené publikace je vyjádřen v názvu: „Svoboda projevu: principy, garance, meze“. Práce je rozdělená do pěti věcně vymezených kapitol, jejichž obsah se promítá do jejich názvů, a které jsou pak dále poměrně bohatě strukturovány, byť samotné dělení do kapitol a tím spíše další strukturace vyvolává otázky z hlediska dogmatiky základních práv. Konkrétně překvapuje, že celá kapitola je věnována svobodě projevu v její funkci subjektivního ústavního práva, zatímco dalším několika funkcím, plynoucím z jejího zakotvení v pozitivním ústavním právu (v ústavním pořádku), se autor věnuje na různých místech (např. v oddílu 2.6, str. 100 a násl.) avšak bez systematické strukturace. Na obranu autora budiž řečeno, že dogmatiku základních práv dosud právní věda obecně řádně nezpracovala, a proto by bylo tvrdé, požadovat její dodržení právě od habilitanta, který byl veden při své práci patrně jinou intencí.

Cíl autorův, i s ohledem na jeho vyjádření obsažené v úvodu, avšak především tak, jak se jevil oponentce při čtení jeho práce, spočíval v hledání odpovědí na zdůvodnění, rozsah skutkové podstaty svobody projevu a jejich omezení za využití opravdu bohaté komparace jak teoretických východisek U.S. provenience, tak tamní judikatury, s judikaturou především ESLP. Promítnutí do domácí judikatury především ÚS se mně jeví spíše jako implicitní. Rovněž práce s doktrínami národních evropských ústavních soudů se jeví spíše okrajová, což je možná na škodu věci, neboť srovnávání domácí judikatury s judikaturou evropských národních ústavních soudů dovoluje práci s celými ústavními pořádky, což je v případě

výkladu základních práv vždy nejen přínosné, nýbrž nutné. Je také poměrně opomíjeno domácí normativní prostředí tvořené ústavním pořádkem jako celkem, který je však třeba vždy zohledňovat při interpretaci jednotlivých základních práv (interpretační pravidlo celistvosti ústavního pořádku).

Nicméně, a to je třeba zdůraznit, má-li oponentka výhrady k dodržení metodologie (dogmatiky), zároveň uznává a sklání se před heuristickým přínosem práce, jenž je nesmírně cenný. Samo množství judikátů pocházejících od ESLP a snad ještě větší množství odkazů na judikaturu U.S. Supreme Court je významným přínosem pro ústavněprávní teorii i praxi. Tím práce představuje zcela ojedinělý počín a všechny následující (i předcházející) výhrady je třeba vážit pod tímto zorným úhlem.

II. Kapitola 1. Význam svobody projevu a důvody její ochrany

Tato kapitola přináší přehled východisek pro obhajobu důležitosti svobody projevu, s nimiž pracuje politická i právní filosofie a teorie. Jakkoliv lze s autorem vřele souhlasit v tom, že je nebezpečné, aby svoboda projevu chránila jen „cenné“ projevy, přesto poněkud chybí úvaha o lidské důstojnosti jako základu hodnotového rámce, jenž je vytvářen i základními právy, když autor pracuje s důstojností jen jako se subjektivním právem. Patrně je to dáno výběrem literatury, kterou zde (oddíl 1.3) a v tomto kontextu cituje (D. Milo, který vystudoval v U.K., byť pracuje v Jižní Africe, jejíž ústavní kontext je jiný).

Ovlivnění jiným normativním prostředím a jinou dogmatikou (tentokrát patrně U.S. – viz práce citovaného autora Baker, C. E.), které jsou poměrně nekompatibilní s naším, je patrné i tam (str. 23), kde autor „vylučuje“ některé výroky (verbální jednání) z režimu svobody projevu a jejich omezení nehodlá testovat. K vyloučení jej vede kolize s právy jiných či s „důležitým veřejným zájmem“. Jinak prý platí presumpce svobody projevu, resp. svobody obecně. Na první pohled je autorův závěr nekonzistentní, neboť je zřejmé, že nejde o apriorní „vyloučení“ určitých „verbálních jednání“, nýbrž o jejich vážení s jinými statky. Dogmatika evropských liberálních států však dříve než začne vážit kolizi s jinými statky, nejprve posoudí, zda vůbec skutková podstata svobody projevu dopadá na posuzovaný případ. Jinými slovy – zvažuje, zda je „verbální jednání“ vůbec z hlediska jeho účelu subsumovatelné pod skutkovou podstatu svobody projevu. Obávám se, že tak tomu není v případě autorem příkladmo uváděných „verbálních jednání“ – vydírání či výhrůžky násilím. Účelem takových jednání není totiž seberealizace, nýbrž dosažení určitých výhod, obvykle majetkových či únik před spravedlností apod. Tvrdím, že v evropském kontextu se soudy k poměřování s jinými ochrany hodnými zájmy, které představují ústavně konformní účely omezení svobody projevu, ani nedostanou.

Autor ovšem naprosto adekvátně v závěru první kapitoly uvádí, že, že pokud platí lidskoprávní paradigma obecné presumpce svobody jednotlivce, není třeba zdůvodňovat svobodu jako takovou (ve smyslu práv), nýbrž zdůvodňovat je třeba dle autorova vyjádření „výjimky“ (správně ve smyslu normativně působícího ústavního pořádku jde o „omezení“ jednotlivých práv dle algoritmu požadavku proporcionality při omezování základních práv, který plyne z konceptu materiálního právního státu – čl. 1 odst. 1 Ústavy ve spojení s omezeními, jež jsou přípustná z hlediska účelu omezení tak, jak předpokládají jednotlivá ustanovení Listiny a dále při dodržení formálních i materiálních limitů omezování základních práv obsažených ve čl. 4 Listiny; na této terminologii je třeba trvat, neboť odráží i samotný koncept základních práv, autor označení „výjimky“ používá i v dalších kapitolách).

III. Kapitola 2. Svoboda projevu jako subjektivní právo

V této kapitole se autor zabývá vymezením toho, co je projev v obecné rovině (k tomu viz výhrady uplatněné shora) a poté se věnuje subjektům, kteří jsou nositeli základního práva svobody projevu. Je otázkou, zda autorovo hodnocení „novinářské svobody“ jako jakéhosi silnějšího subjektivního práva je adekvátní. Je totiž možná i jiná, dle oponentky přiléhavější interpretace, a to že v případě médií jde při zesíleném účinku ochrany nikoliv o subjektivní právo, nýbrž o promítnutí působení svobody projevu jako objektivního ústavního práva (tj. jako hodnoty), jehož účel spočívá v naplňování demokratického principu přinášením informací a názorů, které přispívají k tvorbě a výměně názorů uvnitř občanské společnosti a ta zpětně ovlivňuje vládnutí realizované volbami určenými ústavními orgány.

Nelze ovšem souhlasit s tím, že by odst. 5 čl. 17 Listiny garantoval jakési právo na informace v užším smyslu (str. 80). Odpověď na povahu tohoto ustanovení lze nalézt zejména v bodu 15 nálezu sp. zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15. 11. 2010, části V. a VI. nálezu sp. zn. I. ÚS 1885/09 ze dne 5. 5. 2010, jakož i zejména v části VI.c) body 21 až 49 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30. 3. 2010 (123/2010 Sb.). Tyto nálezy obsahují i bohaté odkazy na judikaturu ESLP a jejich interpretaci.

Také vysvětlení působení svobody projevu v horizontálních vztazích je neúplné, neboť nepracuje se svobodou projevu jako s objektivním ústavním právem. Bez tohoto vysvětlení a jeho důsledků ovšem nelze dále srovnávat s U.S. doktrínou, která je nezná.

IV. Kapitola 3. Důvody a formy omezení svobody projevu

Autor si ve vztahu k omezení svobody projevu vytvořil tři větší obecné skupiny, které odrážejí obsah svobody projevu v jejích fasetách a) omezení práva na informace (pod něž subsumuje i problematiku nepravdivých údajů), b) omezení práva na názor a c) omezení nesouvisející s obsahem projevu, s nimiž dále pracuje. Dále se věnuje formám zásahů do

svobody projevu, přičemž je třeba si všimnout, že pod „ambit“ svobody projevu se mu nevejde následná mocenská reakce na pronesený projev, což je pojetí poměrně velmi zužující (str. 129, kritické vyjádření k rozhodnutí ESLP Wille v. Lichtenštejnsko).

Na straně 131, při hodnocení cenzury autor srovnává Úmluvu a její aplikaci a přimlouvá se za eurokonformní výklad Listiny, což by ovšem mohlo vést k nedůvodnému zúžení zákazu cenzury, který Listina explicitně adresuje veřejné moci, zatímco Úmluva a její interpreti si musí vystačit s interpretací přiměřenosti zásahu, neboť výslovný zákaz cenzury Úmluva neobsahuje. Je proto třeba dodržet vyšší standard poskytovaný Listinou. Jinak je samozřejmě třeba souhlasit s autorem ve výkladu cenzury, jako zásahu, který předchází publikaci názoru či informace.

Obsah oddílu 3.3 hodnotím jako velmi zajímavý informační přínos, avšak jak sám autor v rámci tohoto oddílu několikrát zmiňuje, evropská dogmatika hodnocení zásahů se ubírá poněkud jiným směrem.

V. Kapitola 4. Svoboda projevu v kolizi s jinými právy či veřejnými statky

Zde se autor dopouští terminologické nepřesnosti, když v oddílu 4.2 zaměňuje morálku a mravnost a jistě bylo povinností editora tuto záměnu napravit. Rozlišování Hartovo mezi soukromou nemorálností a veřejnou neslušností je samozřejmě zajímavé, nicméně vždy je v případě jakéhokoliv soukromého jednání třeba vážit, že je pokryto základním právem na soukromý život a nelze proto o něm uvažovat jako o jakémsi samostatném důvodu omezení práva na svobodný projev. Půjde prostě eventuálně o kolizi dvou základních práv, o jejímž řešení rozhodnou faktické okolnosti jednotlivých případů.

Z oddílu 4.3, v němž je přibližován možný střet svobody projevu s lidskou důstojností, je patrné, že autor pracoval se sekundárními prameny, pokud líčí „postavení“ lidské důstojnosti v ústavním pořádku vytvořeném Základním zákonem SRN. V německé koncepci nejde jen o „preferovanou ústavní hodnotu“, nýbrž o hodnotu, jež je základem celého ústavního pořádku, a která proto není žádným jiným právním statkem omezitelná. V tom se německá koncepce liší od koncepcí ve zbývajících evropských státech a samozřejmě i od Úmluvy, která lidskou důstojnost jako samostatné právo vůbec nezmiňuje, byť ESLP s ní občas pracuje.

Autor má samozřejmě pravdu v požadavku rovnosti při omezování základních práv, vycházejí z normativního příkazu plynoucího z čl. 4 odst. 3 Listiny. (str. 198). Nemohu však souhlasit s tím, že je vlastně lhotečné, které základní právo, tj. buď svoboda projevu či lidská důstojnost bude rovně všem omezeno s tím, že rovnost nelze koncipovat jako samostatné právo, neboť je neuchopitelná. Jistě, že v daném případě jde o akcesorickou rovnost, tj.

rovnost v základních právech. Kategorický závěr autorův, zdá se však, popírá existenci neakcesorické rovnosti jako práva, a s tím souhlasit nelze.

Trochu nesrozumitelný oponentce připadá výklad čl. 3 Listiny (str. 199 – 200), což ovšem nechce přičítat k tíži autorově. K autorově rozboru čl. 17 Úmluvy lze dodat, že ESLP přistupuje k aplikaci tohoto ustanovení velmi zdrženlivě a je třeba dodat, že ovšem Listina postup předvídaný tímto ustanovením nezná, a proto je třeba zkoumat proporcionalitu omezení svobody projevu standardními postupy, nicméně lze očekávat, že by výsledek – neposkytnutí ochrany extrémním projevům byl shodný.

K oddílu 4.5 lze toliko dodat, že pokud autor uvádí, že při střetu osobnostních práv se svobodou projevu jde v evropském kontextu o střet dvou ústavně zaručených práv, nemusí to být vždy prvoplánově pravda, neboť jsou ústavy, které explicitně neposkytují ochranu osobnostním právům, avšak ta jsou chráněna přes aplikaci jiných práv, neboť je pravdou, že úcta k jednotlivci jako základu ústavního systému je koncept evropsky sdílený.

V suboddílu 4.5.3, který se věnuje kritériím posouzení míry ochrany svobody projevu při kolizi s osobnostními právy postrádám zmínku o teorii sfér, kterou ÚS požil v jinak autorem hojně citovaném nálezu IV.ÚS 23/05, a která by si zasloužila další prohlubování.

VI. Kapitola 5. Přehled rozhodovací činnosti ÚS ve věcech svobody projevu a práva na informace.

Autor přináší poměrně ucelený pohled na judikaturu ÚS k naznačené oblasti, přičemž kapitolu strukturuje především dle typů řízení před ÚS. Poté se pokouší vyhodnotit, jak ÚS řeší kolizi svobody projevu a práva na informace s jinými statky.

VII. Závěr

Posudek oponentky obsahuje zdánlivě toliko kritiku práce, avšak ráda bych obrátila pozornost čtenáře k tomu, co bylo předesláno v úvodu. Navíc toho, co zasluhuje skutečné ocenění, avšak bylo by nadbytečné zmiňovat v podrobnostech, zůstává v obsáhlé publikaci mnoho. Proto oponentka uzavírá, že:

Hodnocená habilitační práce splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práci v oboru Ústavní právo.

V Brně, 11.8. 2011

Eliška Wagnerová